

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΓΗΠΕΔΑ ΓΚΟΛΦ: ΟΤΙ ΛΑΜΠΕΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΧΡΥΣΟΣ

Ελένη Καπετανάκη-Μπριασούλη
Καθηγήτρια, Τμήμα Γεωγραφίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Λόφος Πανεπιστημίου, Μυτιλήνη 81100, Λέσβος
e-mail: e.briassouli@aegean.gr

Εισαγωγικά	1
Το πλαίσιο της συζήτησης – τουριστική ανάπτυξη και γκολφ.....	2
Οι φυσικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις του γκολφ και του τουρισμού γκολφ	4
Οι οικονομικές διαστάσεις του γκολφ και του τουρισμού γκολφ	8
Οι κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις του τουρισμού γκολφ	12
Ζητήματα ανάπτυξης και σχεδιασμού	13
Θεσμικά ζητήματα	15
Ένα βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης	17
Επίλογος – Το πρόβλημα του Ελληνικού τουρισμού δεν είναι η έλλειψη γηπέδων γκολφ.....	18

Εισαγωγικά

Τα τελευταία δύο με τρία χρόνια, αλλά κυρίως πρόσφατα, παρουσιάζονται με αυξανόμενη συχνότητα δημοσιεύματα στον Ελληνικό ημερήσιο τύπο καθώς και άλλο διαφημιστικό υλικό που με ιδιαίτερη ένταση διαφημίζουν τα γήπεδα γκολφ, εξαίρουν τα ψυχοσωματικά αγαθά του ‘αθλήματος’, οικτίζουν την Ελλάδα που ακόμα καθυστερεί να εξοπλισθεί κατάλληλα για να απολαύσει μερίδιο της πίτας του τουρισμού γκολφ και αποσιωπούν όλες τις άλλες μορφές τουρισμού στις οποίες επιδίδονται όλοι οι άλλοι άνθρωποι που δεν ανήκουν στις ύψιστες (έως απρόσιτες) εισοδηματικές κατηγορίες Επειδή όμως καμιά δραστηριότητα δεν έχει μόνο θετικές όψεις και η λήψη μεγάλων επενδυτικών και αναπτυξιακών αποφάσεων, ιδιαίτερα σε καιρούς συγκρουόμενων κοινωνικο-πολιτικών και περιβαλλοντικών αιτημάτων και εξελίξεων, πρέπει να γίνεται με σύνεση, σωφροσύνη και επαρκή και πολυδιάστατη ενημέρωση όλων των ποικίλα εμπλεκόμενων και υποκειμένων στις συνέπειες τους, θεώρησα αναγκαίο να συντάξω και να καταθέσω σε άρχοντες και αρχομένους το παρακάτω κείμενο με την ελπίδα να μην το αγνοήσουν ... Η πρώτη μου μαρτυρία για το θέμα έχει δημοσιευτεί στο επιστημονικό περιοδικό «Γεωγραφίες»¹. Το παρακάτω κείμενο στηρίζεται σ’ αυτή και συζητά περισσότερα θέματα με βάση πληροφορία από διεθνείς οργανισμούς και οργανώσεις που ασχολούνται εδώ και δύο-τρεις δεκαετίες τουλάχιστον με το ζήτημα τόσο στον δυτικό όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Σκοπός του να ευαισθητοποιήσει, να προβληματίσει και να προσφέρει περιληπτικά πληρέστερη και σφαιρικότερη ενημέρωση και πληροφόρηση στον αναγνώστη για να διαμορφώσει μια ολοκληρωμένη εκτίμηση της **συνολικής** πιθανής ωφελιμότητας και σκοπιμότητας κατασκευής γηπέδων γκολφ με τα δεδομένα χαρακτηριστικά της Ελλάδας και τις ιδιομορφίες της τουριστικής της ανάπτυξης. Υπόθεση της όλης προσπάθειας είναι ότι στόχος πάντα είναι η επίτευξη ενδογενούς, αειφόρου εθνικής και τοπικής ανάπτυξης και αειφόρου τουρισμού.

¹ «Τουρισμός και γκολφ: οι αθέατες πλευρές του φεγγαριού», ΓΕΩΓΡΑΦΙΕΣ Τεύχος 6: 90-94 (2003).

Το πλαίσιο της συζήτησης – τουριστική ανάπτυξη και γκολφ

Εδώ και αρκετά χρόνια κυκλοφορεί στους διεθνείς τουριστικούς κύκλους η ‘θεωρία του γκολφ’: η δημιουργία γηπέδων γκολφ ενισχύει την τουριστική ζήτηση (αύξηση αριθμού τουριστών και επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου) σε ένα τουριστικό προορισμό. Προωθείται δε αυτή η ‘θεωρία’ τόσο πειστικά και πιεστικά που, σε συνδυασμό με έλλειψη (ή καλύτερα, μη δημοσιοποίηση) σοβαρού αντίλογου, η δημιουργία γηπέδων γκολφ θεωρείται αδιαμφισβήτητη και επιτακτική. Η ‘θεωρία’ βασίζεται σε στατιστικές που δείχνουν ότι αυξάνεται σημαντικά το τμήμα της τουριστικής αγοράς που προτιμά το γκολφ (πλησιάζει τα 60 εκατομμύρια παγκόσμια και τα 5 εκατομμύρια στην Ευρώπη) και η προσφορά κατάλληλων εγκαταστάσεων δρα ως ένας επιπλέον θετικός παράγοντας επιλογής ενός προορισμού. Ο αριθμός των γηπέδων γκολφ αυξάνεται παγκόσμια. Σήμερα υπάρχουν 32,000 γήπεδα γκολφ σε 119 χώρες, από τα οποία το 59% στη Β. Αμερική, το 19% στην Ευρώπη, το 12% στην Ασία και το 10% αλλού (Golf Research Group, 2005). Η Ευρώπη αριθμεί 6,235 γήπεδα. Στην Ισπανία τα γήπεδα σύντομα φτάνουν τα 280 ενώ στην Τουρκία τα 14. Στην Ιταλία υπάρχουν 229, στην Πορτογαλία 67 και στην Κύπρο 4. Στην Ελλάδα λειτουργούν έξι γήπεδα (Χαλκιδική, Κέρκυρα, Ρόδος, Κρήτη και Γλυφάδα) ενώ προγραμματίζονται άλλα 11 (European Golf Association).

Η ‘βιομηχανία γκολφ’ είναι μεγάλη και ισχυρή. Το αποδεικνύουν όχι μόνο ο αριθμός των εμπλεκόμενων ισχυρών οικονομικών κλάδων, τα μεγάλα κέρδη και η αξία των εμπορικών συναλλαγών που καταγράφει και ο αριθμός των 12,000 ειδικών που ασχολούνται με θέματα γκολφ αλλά και το μέγεθος και η ποιότητα των πίεςσεων που ασκεί για να επιβληθεί². Διαφημιστικές καμπάνιες παρουσιάζουν το γκολφ σαν την απόλυτη λύση στο στρες και σαν μοναδική ευκαιρία κοινωνικότητας και πνευματικής ανάτασης. Οι επιχειρηματίες και τα σωματεία γκολφ (π.χ. Professional Golf Association, European Golf Association) προβάλλουν ένα έντονα φιλοπεριβαλλοντικό πρόσωπο. Διαθέτουν καλά οργανωμένες περιβαλλοντικές υπηρεσίες, εκδίδουν οδηγίες για τη σχεδίαση περιβαλλοντικά φιλικών γηπέδων, και διατείνονται ότι μπορούν να κατασκευάσουν ‘ασφαλή’ γήπεδα ακόμα και σε περιβαλλοντικά αντίξοα περιβάλλοντα. Φτάνουν στο σημείο να ισχυρίζονται ότι η προώθηση του γκολφ λύνει περιβαλλοντικά προβλήματα (π.χ. τη μείωση της βιοποικιλότητας), ευνοώντας έτσι την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Τέλος, παρέχεται γενναία χρηματοδότηση σε πανεπιστήμια και άλλους φορείς³ για έρευνα (περιβαλλοντικές επιπτώσεις των γηπέδων) που θυμίζει αντίστοιχες ενέργειες ρυπαντικών και ανθυγιεινών βιομηχανιών (καπνοβιομηχανία, ηλεκτροπαραγωγή, κ.ά.).

Οι σημαντικές επιπτώσεις του γκολφ στην υγεία και το περιβάλλον άρχισαν να μελετούνται και να δημοσιοποιούνται, κυρίως σε ΗΠΑ, Ιαπωνία και Δυτική Ευρώπη, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 τουλάχιστον: θάνατοι και σημαντικά κρούσματα καρκίνων σε γκόλφερ και εργαζόμενους στα γήπεδα, επιπτώσεις στους υδατικούς πόρους και στα χερσαία και θαλάσσια οικοσυστήματα από την εντατική χρήση νερού για πότισμα και χρήση λιπασμάτων και αγροχημικών για τη συντήρηση του γκαζόν. Η δημοσιοποίηση των διαφορών επιπτώσεων συνεχίζεται μέχρι και σήμερα όπως

² Χαρακτηριστικό παράδειγμα της επίμονης εκστρατείας προώθησης του γκολφ: Στο τεύχος Ιανουαρίου/ Φεβρουαρίου 2004 του Coastal Living, υπήρχε μια φωτογραφία παράκτιων οργανισμών και 61 φωτογραφίες γηπέδων γκολφ!

³ Και υποτροφίες για διδακτορικά διπλώματα

επίσης και σειρές από δικαστικές προσφυγές κατοίκων στη γειτονία γηπέδων γκολφ για διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζουν καθώς και διαμαρτυρίες κοινωνικών ομάδων που πλήττονται από την επέκταση της δραστηριότητας τόσο στον αναπτυγμένο⁴ όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Παράλληλα, η 'βιομηχανία γκολφ', κάτω από τις πιέσεις που έχει δεχτεί, συμπεριλαμβανομένων και περιβαλλοντικών περιορισμών και απαιτήσεων για σύνταξη Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων από την Υπηρεσία Προστασίας Περιβάλλοντος στις ΗΠΑ και από αντίστοιχες υπηρεσίες σε Ευρωπαϊκές χώρες, έχει αποδυθεί σε μια έντονη προσπάθεια να αντιστρέψει την αρνητική εικόνα του γκολφ. Νέες τεχνικές για μείωση της κατανάλωσης του νερού και των αγροχημικών δοκιμάζονται και εφαρμόζονται, νέα υβρίδια γκαζόν (και μεταλλαγμένα) αναπτύσσονται και χρησιμοποιούνται, και τεχνικές σχεδίασης περιβαλλοντικά ασφαλών γηπέδων επινοούνται. Παρόλο που η κατάσταση παρουσιάζεται βελτιωμένη σε σχέση με το παρελθόν, τα προβλήματα παραμένουν ή άλλα νέα δημιουργούνται από τις τεχνολογικές λύσεις που εφαρμόζονται.

Η μελέτη της διαθέσιμης πληροφορίας παρουσιάζει τα παρακάτω αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά:

- τα περισσότερα νέα γήπεδα κατασκευάζονται τώρα σε λιγότερο αναπτυγμένες και οικονομικά 'απελπισμένες' χώρες και περιφέρειες
- τα αυστηρά μέτρα προστασίας και προγράμματα πιστοποίησης γηπέδων εφαρμόζονται στις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη όπου η περιβαλλοντική συνείδηση είναι πολύ υψηλή (στον πληθυσμό των ευπόρων που ασχολούνται κυρίως με το γκολφ αλλά και του γενικότερου πληθυσμού) και οι περιβαλλοντικοί περιορισμοί αυστηροί
- οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις και οι οικονομικές συνέπειες του γκολφ δεν έχουν μελετηθεί σε βάθος σε σχέση με αυτές άλλων δραστηριοτήτων της ίδιας 'ηλικίας' με σχετικά πρόσφατη την ένταση της έρευνας
- υπάρχει σημαντική σύγκρουση απόψεων όσον αφορά στις επιπτώσεις του γκολφ, όπως συμβαίνει με πολλές περιβαλλοντικά πιεστικές δραστηριότητες (βιομηχανία, γεωργία, κ.λ.π.). Οι υποστηρικτές του παρουσιάζουν μειωμένες τις αρνητικές επιπτώσεις του⁵ σε αντίθεση με έγκυρους διεθνείς οργανισμούς που δεν παύουν να επισημαίνουν τις σημαντικές του επιπτώσεις ιδιαίτερα σε περιβαλλοντικά ευαίσθητες περιοχές και σε περιοχές με περιβαλλοντικούς περιορισμούς (π.χ. περιορισμένη διαθεσιμότητα νερού, συχνές ξηρασίες, ευαίσθητα εδάφη) και
- η κύρια μέριμνα της βιομηχανίας γκολφ είναι να περιορίσει τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις⁶ και να μειώσει τη τιμή του γκολφ για να επεκτείνει την αγορά της σε λιγότερα εύπορα στρώματα του πληθυσμού. Η αύξηση του αριθμού των γηπέδων – ιδιαίτερα σε περιοχές με φτηνή γη, εργατικό δυναμικό, κρατικές διευκολύνσεις στις ξένες επενδύσεις, χαλαρούς έως ανύπαρκτους περιβαλλοντικούς κανονισμούς και χωροταξικές ρυθμίσεις και σχετική άγνοια περί του θέματος – διευκολύνει τη μείωση της τιμής

⁴ Εντυπωσιακές είναι οι αντιδράσεις αγροτών στη Σκωτία, μια από τις δύο 'πατρίδες' του γκολφ.

⁵ Συμβουλή: πριν εμπιστευθείτε τα συμπεράσματα των υποστηρικτών του γκολφ, μάθετε ποιοι χρηματοδοτούν τις έρευνες τους

⁶ Αξιοσημείωτη ήταν η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, μέσω του τότε προέδρου κ. J. Santer στο Ryder Cup του 1997 που έγινε στη Valderamma της Ισπανίας, στην πρωτοβουλία 'Committed to Green' που ανέλαβαν σε συνεργασία η European Golf Association, Royal and Ancient Golf Club of St. Andrews και η Professional Golf Association (PGA) European Tour.

Ο 'τουρισμός-γκολφ', όπως όλες οι μορφές τουρισμού, είναι ένα σύμπλεγμα οικονομικών κλάδων και δραστηριοτήτων που υποστηρίζουν τη λειτουργία. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, εκτός από τους κλάδους ξενοδοχειακών καταλυμάτων, διεθνών και τοπικών μεταφορών, γενικών και ειδικών υπηρεσιών και αναψυχής, σημαντικοί είναι οι κλάδοι της αγροτο-βιομηχανίας (γκαζόν, λιπάσματα, αγροχημικά, συστήματα άρδευσης και στράγγισης εδαφών), κατασκευών (κλειστών και υπαίθριων χώρων), οχημάτων, εξοπλισμού του αθλήματος και μελετών.

Όπως δε συμβαίνει στην περίπτωση κάθε μορφής τουριστικής ανάπτυξης, και στην Ελλάδα υπάρχουν ζωντανές μαρτυρίες και αρκετή εμπειρία, η εμφάνιση τουριστικών εγκαταστάσεων σε μια περιοχή προκαλεί περαιτέρω τουριστική και οικιστική ανάπτυξη με άμεση επιβάρυνση των πόρων και υποδομών της ευρύτερης περιοχής. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι παράλληλα με τον τουρισμό γκολφ στις περιφέρειες της νότιας Ευρώπης προωθείται οικιστική ανάπτυξη για παραθεριστική ή μόνιμη κατοικία (συνήθως για συνταξιούχους Βορειο-Ευρωπαίους υψηλών εισοδημάτων) όπου βασικό εξάρτημα είναι το ή τα γήπεδα γκολφ. Έτσι, μια συνολική εκτίμηση της επίπτωσης του τουρισμού γκολφ πρέπει να συμπεριλάβει και όλες τις άλλες μορφές ανάπτυξης που έπονται ή αναπτύσσονται παράλληλα με την τουριστική.

Από την πλευρά των τοπικών κοινωνιών υποδοχής, μια συνολική εκτίμηση της βιωσιμότητας, σκοπιμότητας και συμβολής του τουρισμού γκολφ (και της οικιστικής ανάπτυξης) στην αειφόρο ανάπτυξη τους θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη (α) τις ιδιαιτερότητες της τουριστικής προσφοράς και ζήτησης, (β) τις δυνατότητες τους – την πολυσυσζητημένη φυσική, οικονομική και κοινωνικο-πολιτιστική *φέρουσα ικανότητα* σε πόρους, υποδομές, κ.λ.π. και (γ) το κόστος ευκαιρίας από την 'εγκατάλειψη' εναλλακτικών μοντέλων τουριστικής και γενικότερης ανάπτυξης περισσότερο προσαρμοσμένων στις ιδιαιτερότητες και δυνατότητες τους.

Οι φυσικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις του γκολφ και του τουρισμού γκολφ

Το γκολφ και η συναρτημένη μ' αυτό τουριστική ή/και οικιστική ανάπτυξη χρησιμοποιούν τοπικούς και υπερ-τοπικούς φυσικούς και ανθρωπογενείς πόρους και προκαλούν άμεσες, έμμεσες⁷ και παράγωγες⁸ επιπτώσεις τόσο κατά την κατασκευή αλλά κυρίως κατά τη λειτουργία του γηπέδου. Οι σημαντικότερες επιπτώσεις σημειώνονται παρακάτω.

Γη και μεταβολές χρήσεων γης. Ένα γήπεδο γκολφ καταλαμβάνει έκταση ανάλογα με τη δυναμικότητα του. Π.χ. ένα γήπεδο 18 οπών απαιτεί 500-1500 στρέμματα έκτασης (έκταση γηπέδου προσαυξημένη κατά 50-60% για τις εκτάσεις που καταλαμβάνουν βοηθητικές εγκαταστάσεις, οδικά δίκτυα, κ.λ.π.) (WWF, 2004). Η επιπλέον γη που 'καταναλώνεται' εξαρτάται από την ανάπτυξη η οποία συναρτάται από το γήπεδο, π.χ. κατασκευή ξενοδοχειακού συγκροτήματος, παράγωγη (μη σχεδιασμένη) τουριστική και οικιστική ανάπτυξη. Συνήθως η ανάπτυξη αυτή είναι σημαντική και σταδιακά οδηγεί σε μεταβολές χρήσεων γης που δεν είναι πάντα οι

⁷ Ζήτηση από συνδεδεμένους προς τον τουρισμό κλάδους

⁸ Από ζήτηση η οποία δημιουργείται λόγω της ύπαρξης ευνοϊκών συνθηκών και υποδομών που εξυπηρετούν την τουριστική ανάπτυξη και η οποία δεν θα εμφανιζόταν χωρίς αυτή (π.χ. οικιστική ανάπτυξη πρώτης και δεύτερης κατοικίας, κ.λ.π.)

καλύτερες, όπως η μετατροπή γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας σε κατοικίες (προ-αστικοποίηση) ή άλλες μη-γεωργικές χρήσεις, η μείωση ο περιορισμός και η αλλοίωση περιβαλλοντικά ευαίσθητων περιοχών (παράκτιες περιοχές, υδροβιότοποι, ερημοποιημένες περιοχές, κ.λ.π.), η εντατικοποίηση αστικών χρήσεων, κ.ά. Οι μεταβολές χρήσεων γης δεν περιορίζονται στη γειτονία του γηπέδου αλλά συμβαίνουν και σε άλλες περιοχές ποικιλοτρόπως συνδεδεμένες με αυτό (γειτονικά χωριά, καλλιεργήσιμες εκτάσεις, κ.λ.π.).

Το ζήτημα των απαιτούμενων εκτάσεων γης δεν είναι ασήμαντο σε χώρες και περιφέρειες που δεν διαθέτουν μεγάλες εκτάσεις και όπου η συγκέντρωση πολλών χρήσεων γης σε περιορισμένο γεωγραφικό χώρο οδηγεί αναπόφευκτα σε συγκρούσεις οι οποίες έχουν αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις τόσο στους ίδιους τους κατόχους και χρήστες της γης όσο και στην περιφερειακή και εθνική οικονομία. Παραδείγματος χάριν, η απώλεια εύφορης γης (πολύ συχνή στη Νότια Ευρώπη) αυξάνει τις απαιτήσεις σε εισαγωγές τροφίμων και άρα το αντίστοιχο οικονομικό κόστος για τους κατοίκους, τους τουρίστες και πολλούς κλάδους της τοπικής και εθνικής οικονομίας.

Νερό. Οι επιπτώσεις του γκολφ στην ποσότητα και ποιότητα του νερού είναι ίσως οι πιο πολυσυζητημένες. Οι απαιτήσεις σε νερό εξαρτώνται από τη γεωγραφική περιοχή και τις κρατούσες κλιματικές συνθήκες, την εποχή του χρόνου και το επίπεδο ανάπτυξης της περιοχής. Ένα γήπεδο γκολφ καταναλώνει ένα εκατομμύριο κυβικά μέτρα νερού το χρόνο σε Μεσογειακά κλίματα. Η 10-15,000 κυβικά μέτρα ανά εκτάριο το χρόνο (WWF, 2004). Οι εκτιμήσεις σε ισοδύναμα μεγέθη πληθυσμού κυμαίνονται από 1000- 20,000 κατοίκους το χρόνο⁹. Έκθεση του National Geographic αναφέρει κατανάλωση νερού ανά γήπεδο στις ΗΠΑ ισοδύναμη με 8,000 κατοίκους. Το Worldwatch Institute αναφέρει ότι 2.5 δισεκατομμύρια γαλιόνια νερό την ημέρα απαιτούνται για άρδευση όλων των γηπέδων γκολφ, ισοδύναμο νερού που απαιτείται να υποστηρίξει 4.7 εκατομμύρια ανθρώπους την ημέρα (με την εκτίμηση ελάχιστης ημερήσιας κατανάλωσης των Ηνωμένων Εθνών) ... Στην κατανάλωση νερού από το γήπεδο γκολφ πρέπει να προστεθεί και η κατανάλωση του τουρίστα η οποία είναι μεταξύ 6-12 φορές πολλαπλάσια της κατανάλωσης ενός ντόπιου. Οι αθλητικές δραστηριότητες αυτονόητα απαιτούν περισσότερο νερό από άλλες.

Ακόμα και στην περίπτωση ανακύκλωσης νερού, οι απαιτήσεις σε νερό είναι σημαντικές ιδιαίτερα όταν οι θερμοκρασίες είναι υψηλές διότι το γκαζόν κατακρατεί νερό και υπάρχει σημαντική εξάτμιση. Επιπλέον, η ανακύκλωση νερού δεν είναι πανάκεια λόγω υψηλού κόστους (ενέργεια και χρήμα), αναγκών συντήρησης του εξοπλισμού, κόστους (εισαγόμενων) ανταλλακτικών, προβλημάτων λειτουργίας και ποιότητας ανακυκλούμενου νερού, κ.λ.π. Το ίδιο ισχύει και για την αφαλάτωση νερού η οποία προωθείται σε παράκτιες περιοχές. Ένα εργοστάσιο αφαλάτωσης καταναλώνει ενέργεια, έχει απαιτήσεις συντήρησης, απαιτεί εργατικό δυναμικό και τα ανταλλακτικά είναι ακριβά. Μακροχρόνια, τα εργοστάσια ανακύκλωσης δεν είναι βιώσιμα γενικά, καταναλώνουν γη και ενέργεια και παράγουν απόβλητα.

Στην Ελλάδα, το ζήτημα είναι κρίσιμο σε περιοχές όπως η Κρήτη, η Νότια Πελοπόννησος, κ.α. που ανήκουν σε ημί-ξηρες ή ύφυγρες βιοκλιματικές ζώνες,. Η μη ορθολογική χρήση των διαθέσιμων υδατικών πόρων, σε συνδυασμό με τις βιοκλιματικές ιδιαιτερότητες, προκαλεί υποβάθμιση ή και ερημοποίηση γαιών. Σ'

⁹ Το Worldwatch Institute αναφέρει ισοδύναμο 60,000 Ταϊλανδών χωρικών.

αυτές τις περιοχές είναι επιτακτική η ανάπτυξη όσο το δυνατόν λιγότερο υδροβόρων δραστηριοτήτων (σε συνδυασμό, φυσικά, με ορθολογική διαχείριση του νερού).

Η κατανάλωση νερού από ένα γήπεδο γκολφ – ιδιαίτερα στους θερμούς μήνες που είναι αυξημένη – στερεί το νερό αυτό από άλλες χρήσεις – κυρίως την ανθρώπινη (πόσιμο νερό) και τη γεωργική που έχουν κι αυτές αυξημένες απαιτήσεις την ίδια περίοδο. Σε πολλές περιοχές της γης, ακόμα και σ' αυτές με αφθονία υδατικών πόρων όπως η Αγγλία, έχουν παρατηρηθεί σημαντικές πτώσεις των υδροφόρων οριζόντων με αποτέλεσμα τη διαταραχή τόσο των οικονομικών όσο και των οικολογικών λειτουργιών σε άλλες περιοχές, ακόμα και αρκετά μακρινές από τα γήπεδα γκολφ. Η σημασία της μείωσης της διαθέσιμης ποσότητας νερού σε τουριστικές και πυκνοκατοικημένες περιοχές καθώς και σε περιοχές επιδοτούμενης γεωργίας στη χώρα μας δεν είναι ανάγκη να σχολιασθεί Ας σημειωθεί ότι πολλές συζητήσεις επικεντρώνονται ήδη στην ανάγκη μείωσης της κατανάλωσης νερού που διατίθεται για αρδεύσεις!

Τέλος, μια σημαντική παράμετρος η οποία υποτονίζεται είναι η *μεταβλητότητα* της διαθεσιμότητας νερού σα συνέπεια τόσο περιόδων ξηρασιών¹⁰ όσο και της σταδιακά επερχόμενης κλιματικής μεταβολής η οποία για τη νότια Μεσόγειο συνεπάγεται μείωση των βροχοπτώσεων, αύξηση των ξηρών περιόδων και γενικά μεγαλύτερη ευαισθησία και τρωτότητα των φυσικών και ανθρώπινων οικοσυστημάτων στις μεταβολές του βασικότερου παράγοντα ύπαρξής τους, του νερού! Οι συγκρούσεις μεταξύ των διαφόρων χρήσεων του νερού εντείνονται σε τέτοιες περιόδους ιδιαίτερα εκεί όπου η κοστολόγηση του νερού δεν είναι σημαντική ούτε προσαρμόζεται ανάλογα με τη διαθεσιμότητα και σπανιότητα του όπως συμβαίνει, π.χ. στις ΗΠΑ.

Η ρύπανση των υδροφόρων στρωμάτων από την εφαρμογή λιπασμάτων και αγροχημικών στα γήπεδα γκολφ – μερικά από τα οποία είναι πολύ ισχυρά και έχουν απαγορευτεί ή περιοριστεί σημαντικά στις ΗΠΑ και την Ευρώπη¹¹ – έχει προκαλέσει μεγάλες ανησυχίες παγκόσμια ίσως περισσότερες από το θέμα της κατανάλωσης νερού λόγω των επιπτώσεων τους στην ανθρώπινη υγεία. Σύμφωνα με το Worldwatch Institute, στα γήπεδα γκολφ χρησιμοποιούνται κατά μέσο όρο 18 pounds/acre/έτος εντομοκτόνων σε σύγκριση με 2.7 pounds/acre/έτος που χρησιμοποιούνται στη γεωργία. Το Greenbelt Alliance (2005) εκτιμά χρήση 12 pounds/acre/έτος εντομοκτόνων κατά μέσο όρο στις ΗΠΑ. Περιορισμοί χώρου δεν επιτρέπουν την περαιτέρω παρουσίαση της εφιαλτικής εικόνας της χρήσης αγροχημικών που καθιστούν τα γήπεδα γκολφ κάθε άλλο παρά φυσικές περιοχές χαλάρωσης και ξεγνοιασιάς όπως θέλουν οι διαφημιστές τους

Οικοσυστήματα. Τόσο κατά τη φάση κατασκευής ενός γηπέδου γκολφ (εκχωματώσεις, διαμόρφωση ανάγλυφου, εγκατάσταση αρδευτικών δικτύων, κατασκευή κυκλοφοριακού δικτύου, κ.λ.π.) όσο και κατά τη διάρκεια της λειτουργίας

¹⁰ Όπως η πρόσφατη ξηρασία στην Πορτογαλία τον Ιανουάριο και Φεβρουάριο 2005, η χειρότερη των τελευταίων ετών. Η Πορτογαλία φιλοδοξεί να γίνει διεθνές πρότυπο ανάπτυξης τουρισμού και οικιστικών συγκροτημάτων γκολφ.

¹¹ Πρόσφατες έρευνες (Φεβρουάριος 2005) αποκαλύπτουν ότι το εντομοκτόνο monosodium methanearseonate που χρησιμοποιείται για το γκαζόν, μολύνει ορισμένα εδάφη τουλάχιστον, διαρρέει προς υδροφόρους και εισέρχεται στις τροφικές αλυσίδες της άγριας ζωής. Είναι ήδη απαγορευμένο στην Ινδία και Ινδονησία και συζητιέται ο περιορισμός ή η κατάργησή του σε ΗΠΑ και Καναδά που χρησιμοποιείται ευρέως.

του τα τοπικά και υπερ-τοπικά οικοσυστήματα διαταράσσονται ποικιλοτρόπως. Οι παράκτιες, παραλίμινες και παραποτάμιες περιοχές υφίστανται ευτροφισμό (λόγω συγκέντρωσης θρεπτικών ουσιών από τη στράγγιση των λιπασμάτων που χρησιμοποιούνται στα γήπεδα) και οι ακτές μπορεί να γίνουν ακατάλληλες για κολύμβηση. Η χερσαία και θαλάσσια πανίδα (πουλιά, θηλαστικά) και χλωρίδα, αρκετές φορές σπάνια και προστατευόμενη, καταστρέφεται με άγνωστες συνέπειες σε άλλα οικοσυστήματα γειτονικών περιοχών, τη γεωργία, κτηνοτροφία, κ.λ.π. στο παρόν και στο μέλλον. Η βιοποικιλότητα επηρεάζεται είτε άμεσα (από τις επεμβάσεις κατασκευής) είτε έμμεσα (από χρήση μεταλλαγμένων υβριδίων γκαζόν και αγροχημικών). Δεν πρέπει να παραγνωρίζεται επίσης και η βιοσυσσώρευση τοξικών ουσιών στα φυτά και στα ζώα που τελικά καταλήγουν στον άνθρωπο που τα καταναλώνει

Οι επεμβάσεις που γίνονται αναγκαστικά στην υφιστάμενη βλάστηση στερούν το έδαφος από την αναγκαία φυτοκάλυψη. Το εκτεθειμένο και ακάλυπτο έδαφος υφίσταται διάβρωση και η συντήρηση του απαιτεί δυσανάλογη κατανάλωση πόρων – νερού, χρημάτων, προσπάθειας. Αν μια περιοχή δεν έχει κατάλληλο έδαφος (για τους χλοοτάπητες), μεταφέρεται χώμα από άλλες περιοχές αφαιρώντας το έτσι από άλλους χρήστες και επηρεάζοντας τις χρήσεις γης σε άλλες περιοχές. Η περίπτωση είναι πολύ συνηθισμένη σε πετρώδεις και ξηρές περιοχές της Ελλάδας¹².

Κάτω από πιέσεις περιβαλλοντικών και άλλων οργανώσεων, οι κατασκευαστές γηπέδων τώρα προσπαθούν να αποφύγουν τις περιττές επεμβάσεις στην περιοχή, να διατηρούν τοπική φυτοκάλυψη όπου είναι εφικτό, δημιουργώντας έτσι χώρους για την πανίδα (πουλιά, θηλαστικά, κ.λ.π.) και ευνοώντας την αύξηση της βιοποικιλότητας, κ.λ.π. Φυσικά, τα θετικά αποτελέσματα πολλών από τους ισχυρισμούς τους δεν έχουν ακόμα εξακριβωθεί από ανεξάρτητες πηγές και ιδιαίτερα στις περιοχές της Νότιας Ευρώπης που μας ενδιαφέρει περισσότερο¹³. Όπως δεν είναι γνωστές οι επιπτώσεις εισαγόμενων ειδών φυτοκάλυψης στην τοπική Μεσογειακή χλωρίδα.

Ανθρώπινη υγεία. Οι επιπτώσεις στην ανθρώπινη υγεία έχουν συζητηθεί και συνεχίζουν να συζητούνται με την ίδια σοβαρότητα όσο και οι επιπτώσεις στο νερό και ήταν από τις πρώτες που μελετήθηκαν. Περιλαμβάνουν ναυτία, πονοκεφάλους, διαταραχές ακοής, δερματοπάθειες, ξαφνικούς θανάτους (από αλλεργικό σοκ), αναπνευστικά και πνευμονικά νοσήματα, καρκίνους¹⁴, ακόμα και κρούσματα ηπατίτιδας. Προκαλούνται από εισπνοές των αγροχημικών που ψεκάζονται και παραμένουν σε σημαντικές ποσότητες στον αέρα, από επαφή με το γρασίδι και τις μπάλες του γκολφ, από κατανάλωση νερού, το οποίο ρυπαίνεται από τη τα λιπάσματα και αγροχημικά και περιέχει βαρέα μέταλλα όπως υδράργυρο, κάδμιο, ψευδάργυρο, κ.ά. Σε κάποιες περιοχές της Ευρώπης έχει απαγορευθεί ο ψεκασμός όταν φυσά δυνατός αέρας επειδή μεταφέρονται τα εντομοκτόνα σε μεγάλες αποστάσεις. Το θέμα

¹² Στην εύλογη απορία γιατί, αφού είναι εφικτό να ‘καλλιεργηθεί’ γκολφ σε μια περιοχή με εισαγωγή φυσικών πόρων, να μην καλλιεργηθούν κανονικά βρώσιμα φυτά, η απάντηση είναι ‘γιατί η γεωργία δεν είναι οικονομικά δυνατή δραστηριότητα όπως το γκολφ’.....

¹³ Τα ‘θετικά’ αποτελέσματα στην τοπική βιοποικιλότητα έχουν σημειωθεί σε βόρειες χώρες, όπως η Αγγλία, η Δανία και η Σουηδία, όπου οι κλιματικές συνθήκες μπορεί να ευνοούν τέτοιες παρεμβάσεις.

¹⁴ Η US Ladies professional Golf Association από το 1991 προσφέρει δωρεάν μαστογραφίες στα μέλη της λόγω αυξημένων περιστατικών καρκίνου στήθους μεταξύ των μελών της. Πρόσφατη μελέτη διερευνά τη συμβολή συγκεκριμένων αγροχημικών στην ανάπτυξη καρκίνου εγκεφάλου.

απασχολεί έντονα τη βιομηχανία λιπασμάτων και αγροχημικών, γιατί συνδυάζεται με παρόμοιους κινδύνους που προέρχονται από τη χρήση τους στη γεωργία και τις απαιτήσεις της περιβαλλοντικής νομοθεσίας¹⁵, και εντείνει την έρευνα για την παραγωγή λιγότερο τοξικών ουσιών.

Ενέργεια. Παρόλο που αφορά σε όλες τις φάσεις της κατασκευής και λειτουργίας ενός γηπέδου, η κατανάλωση ενέργειας είναι σοβαρό ζήτημα σε περιπτώσεις χρήσης ανακύκλωσης και αφαλάτωσης νερού ιδιαίτερα σε περιοχές που δεν έχουν ενεργειακή αυτοδυναμία σε πόρους και δίκτυα που γίνεται έντονα αισθητή κατά τους μήνες αιχμής. Η διακεκομμένη και προβληματική παροχή ενέργειας έχει οικονομικές επιπτώσεις τόσο στις επιχειρήσεις γκολφ όσο και στην ευρύτερη οικονομία. Οι συγκρούσεις με άλλες χρήσεις ενέργειας και οι συνακόλουθες δυσλειτουργίες είναι περισσότερο σημαντικές όταν τα έσοδα από το γκολφ δεν χρησιμοποιούνται για να αντιμετωπισθούν θέματα επάρκειας πόρων.

Υποδομές. Η άμεση, έμμεση και παράγωγη αύξηση της ζήτησης από κατοίκους και τουρίστες (γκολφερ και άλλων) για μετακίνηση, ύδρευση, άρδευση, αποχέτευση, διαχείριση στερεών και άλλων αποβλήτων αυτονόητα επιβαρύνει τα υφιστάμενα αντίστοιχα δίκτυα υποδομών τα οποία είτε δεν έχουν σχεδιαστεί για τόσο επίπεδο ζήτησης είτε δεν έχουν δυνατότητα άμεσης επέκτασης και αύξησης δυναμικότητας χωρίς να προκαλέσουν με τη σειρά τους σειρά επιπτώσεων. Το ίδιο ισχύει και για δίκτυα κοινωνικής υποδομής όπως νοσοκομεία, υπηρεσίες, αστυνομία, κ.λ.π. Ο συνωστισμός, η κυκλοφοριακή συμφόρηση, η πτώση του επιπέδου εξυπηρέτησης πολιτών και τουριστών και η μείωση της ποιότητας περιβάλλοντος στις τουριστικές περιοχές είναι γνωστά προβλήματα.

Σε όχι και τόσο μακροχρόνια προοπτική, η υποβάθμιση των πόρων και του περιβάλλοντος μειώνει την παραγωγική ικανότητα και τη δυνατότητα της γης να στηρίζει εναλλακτικές δραστηριότητες. Έτσι, περιορίζονται οι αναπτυξιακές επιλογές μιας περιοχής υποδοχής και αποκαλύπτονται ελλείψεις οι αισιόδοξες οικονομικές προβλέψεις για τα τοπικά και εθνικά οφέλη του γκολφ οι οποίες μάλλον παραγνωρίζουν το οικονομικό κόστος των περιβαλλοντικών προβλημάτων που δημιουργούνται και των λύσεων που επινοούνται για να τα αντιμετωπίσουν και που όλοι το επωμίζονται σε αντίθεση με τα οφέλη που συνήθως πάνε σε λίγους Η μείωση της ζήτησης πόρων χωρίς την απώλεια των ωφελειών, προκύπτει σαν η πιο ενδεδειγμένη λύση μακροχρόνιου σχεδιασμού.

Οι οικονομικές διαστάσεις του γκολφ και του τουρισμού γκολφ

Η *τουριστική ζήτηση* είναι ευμετάβλητη, τρωτή σε ποικίλες συγκυρίες και επηρεάζεται από, συχνά δύσκολα προβλέψιμους, παράγοντες που δρουν τόσο μακροπρόθεσμα όσο και βραχυπρόθεσμα, όπως μεταβολές στο εισόδημα, ελεύθερο χρόνο, προτιμήσεις για διάφορα είδη τουρισμού, κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά και καταναλωτικά πρότυπα των τουριστών, τα συμφέροντα των τουριστικών πρακτόρων (tour operators), μακροχρόνιες περιβαλλοντικές και οικονομικές εξελίξεις και κρίσεις, τη διαθέσιμη τουριστική υποδομή καθώς και το βαθμό προώθησης ενός προορισμού. Οι αισιόδοξες προβλέψεις για αύξηση του

¹⁵ Στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποσύρθηκαν 430 ουσίες το 2003 και αναμένεται απόσυρση περισσότερων.

αριθμού των γκολφερ δεν φαίνεται να λαμβάνουν υπόψη αυτούς τους παράγοντες οι οποίοι μπορεί να τις ανατρέψουν παρά τις εντεινόμενες διαφημιστικές προσπάθειες προβολής και ενθάρρυνσης του γκολφ που καταβάλλονται παγκόσμια.

Βραχυπρόθεσμα, η τουριστική ζήτηση επηρεάζεται και διαμορφώνεται από οικονομικά και κοινωνικο-πολιτικά γεγονότα (π.χ. ύφεση, τρομοκρατία, επιδημίες, κ.λ.π.), περιβαλλοντικά και καιρικά συμβάντα (σεισμοί, πλημμύρες, καύσωνες, ευτροφικές 'εκρήξεις', κ.ά.), τόσο στις χώρες προέλευσης όσο και στις χώρες προορισμού. Τέλος, ο ανταγωνισμός μεταξύ προορισμών που είναι διαρκής έγνοια των τουριστικών επιχειρηματιών και κίνητρο για διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος ώστε μια περιοχή να 'αντέξει', ελκύνοντας τουρίστες για 'κάτι διαφορετικό' που δεν προσφέρουν οι ανταγωνιστές. Όμως, η επιδημία 'γκολφ' το έχει φέρει τόσο πολύ στο προσκήνιο που αποτελεί πλέον το κύριο 'συστατικό' του τουριστικού προϊόντος που τονίζεται και 'πουλά' – ευτυχώς όχι σε όλα τα τμήματα της τουριστικής αγοράς ακόμα¹⁶ – με αποτέλεσμα να υποτονούν τα άλλα ουσιαστικά συστατικά που διαφοροποιούν τα τουριστικά προϊόντα μεταξύ προορισμών και να μην γίνονται επενδύσεις για την ανάδειξη τους όπως θα συζητηθεί παρακάτω.

Εύκολα, λοιπόν, διαπιστώνεται το υπερ-αισιόδοξο, μονοδιάστατο και απλοϊκό της 'θεωρίας του γκολφ'. Πως θα διαφοροποιείται το προϊόν της Ελλάδας από αυτό της Ισπανίας ή της Τουρκίας όταν αυτό που θα πουλιέται κυρίως θα είναι το γκολφ πασπαλισμένο ίσως με κάποια εγχώρια χαρακτηριστικά (μουσακάς, Ακρόπολη, και τα άλλα γνωστά kitsch); Με δεδομένο ότι υπάρχουν πολλά και κατασκευάζονται συνεχώς νέα γήπεδα σε διάφορες χώρες στην ευρύτερη γειτονιά μας, ο ισχυρισμός ότι η Ελλάδα πρέπει να αποκτήσει ικανό αριθμό γηπέδων γκολφ για να ανταπεξέλθει στον ανταγωνισμό, π.χ., με την Ισπανία (παραδοσιακή ανταγωνίστρια χώρα) είναι αβάσιμος διότι και με τα γήπεδα γκολφ η Ελλάδα θα βρίσκεται πάντα στον ίδιο παρονομαστή σε σχέση με την Ισπανία¹⁷, την Τουρκία, και τις χώρες της Βόρειας Αφρικής όπου απλώνεται η επιδημία 'γκολφ' ερήμην των δυνατοτήτων τους σε πόρους – κυρίως υδατικούς – και αγνοώντας τις υπόλοιπες αρνητικές κοινωνικο-οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Οι τουριστικοί πράκτορες απλά, με την ύπαρξη πολλών γηπέδων γκολφ σε 'εύκολες' περιοχές ενισχύουν την διαπραγματευτική τους δύναμη και μπορούν να μειώνουν την τιμή που πληρώνουν σε ένα τουριστικό προορισμό εφόσον θα έχουν τη δυνατότητα να κατευθύνουν τους πελάτες τους σε άλλους φτηνότερους¹⁸. Αυτό δεν κάνουν όμως και τώρα που δεν υπάρχουν γήπεδα; Και είναι άραγε συμφέρουσα για μια τοπική οικονομία μια επένδυση με τόσο κόστος όπως του γκολφ που τελικά δεν θα πετυχαίνει 'δίκαιη' αγοραία τιμή του προϊόντος της;

Ευτυχώς βέβαια που η τουριστική ζήτηση γενικά δεν επηρεάζεται μόνο από τον παράγοντα 'γκολφ'. Ο τουρίστας 'αγοράζει' κυρίως το πακέτο και όχι το 'γκολφ'. Έτσι, η μεγάλη πρόκληση για τους ντόπιους επιχειρηματίες τουρισμού είναι να

¹⁶ Γερμανική εφημερίδα ανέφερε ότι τουρίστες πάνε στην Αίγυπτο ... να παίξουν γκολφ! Οι Πυραμίδες της αποτελούν παρελθόν....

¹⁷ Μια ματιά μόνο στα μεγέθη της Ισπανίας που σχετίζονται με το γκολφ δείχνει το μάταιο της προσπάθειας να την ανταγωνιστεί η Ελλάδα με προώθηση γκολφ. Επιπλέον, η Ισπανία διαθέτει πολύ μεγαλύτερη επιφάνεια που (α) της επιτρέπει να 'θυσιάζει' κάποιες από τις πολλές περιοχές της και (β) να 'απορροφά' τις αρνητικές επιπτώσεις του γκολφ.

¹⁸ Το κάνουν ήδη. Η Τουρκία αναδύεται ως μεγάλη ανταγωνίστρια της Ισπανίας, ιδιαίτερα τώρα που διαθέτει πολλά γήπεδα γκολφ και σε τιμές εξευτελιστικές (το γιατί συμβαίνει αυτό μάλλον δεν χρειάζεται εξήγηση).

επιτύχουν, με τη συνδρομή φυσικά της πολιτείας, να αντισταθούν στην επιδημία, να διαμορφώσουν ελκυστικά και ποιοτικά αναβαθμισμένα πακέτα εγχώριας παραγωγής και να κρατούν σταθερό διαχρονικά το μερίδιο τους στη διεθνή και εγχώρια τουριστική αγορά (έστω κι αν βραχυχρόνια αυτό σημαίνει μείωση της τουριστικής κίνησης).

Ας σημειωθεί επίσης ο ανταγωνισμός μεταξύ γκολφ και άλλων σπορ (π.χ. ιστιοπλοΐα, ορειβασία, κ.λ.π.) – το γκολφ είναι ένα από τα σπορ που προτιμούν οι τουρίστες. Οι ‘μόδες’, όμως, συμπεριλαμβανομένου του τουρισμού, διαμορφώνονται από διεθνή εμπορικά συμφέροντα ως βασική στρατηγική επιβίωσης και αύξησης των κερδών τους. Αν οι τουρίστες ‘κουραστούν’ από ένα σπορ, το διεθνές εμπορικό κύκλωμα προσφέρει (αλλά κυρίως δημιουργεί ανάγκη για) αλλαγή και ποικιλία κάνοντας έτσι, τη ζήτηση για γκολφ τρωτή σε αλλαγές μόδας! Είναι χαρακτηριστικό ίδιο συνετού επιχειρηματία όμως να επενδύει σε ευάλωτες και τρωτές αγορές;

Όμως, το σπουδαιότερο ίσως ερώτημα σε τοπικό επίπεδο είναι πόσα γήπεδα γκολφ χρειάζεται – αν χρειάζεται – μια τουριστική περιφέρεια με στόχο να λειτουργούν όλα αποδοτικά. Η αύξηση της προσφοράς γηπέδων δεν συνεπάγεται αυτόματα ανάλογη αύξηση της ζήτησης (γκόλφερ) ούτε και της αποδοτικότητας τους. Όσο ο αριθμός γηπέδων θα αυξάνεται η πληρότητα κάθε γηπέδου ξεχωριστά θα μειώνεται (ακόμα και με τις πιο ευνοϊκές συνθήκες) – μακροχρόνια τουλάχιστον – και η τιμή θα πέφτει. Πως, λοιπόν, (με τι υποθέσεις) γίνονται προβλέψεις του αριθμού γηπέδων που χρειάζεται η χώρα ή μια περιφέρεια της; Πόσο σταθερή είναι η προβλεπόμενη τουριστική ζήτηση, γενικά, και των γκόλφερ, ειδικά, και για ποιόν χρονικό ορίζοντα; Πόσο βέβαιο είναι ότι το ποσοστό τουριστών υψηλών εισοδημάτων θα διατηρείται σταθερό ή θα αυξάνεται αντί να ελαττώνεται (περίοδοι ύφεσης το δείχνουν αυτό όπως και άλλες καταστάσεις κρίσεων – πολιτικών, ενεργειακών, κ.λ.π.); Λαμβάνεται υπόψη ο ανταγωνισμός άλλων χωρών ή άλλων περιφερειών της χώρας (που και σ’ αυτές ‘πουλά’ η ‘θεωρία του γκολφ’ και όπου δημιουργούνται συνεχώς γήπεδα); Ή υποτίθεται ότι οι πράκτορες θα φέρνουν, πάση θυσία, γκόλφερ για να δουλεύουν τα γήπεδα της χώρας ειδικά; Πότε και για ποιες άλλες εγκαταστάσεις το έκαναν αυτό για να το κάνουν τώρα;

Όμως, για τους τουριστικούς προορισμούς, τα κρισιμότερα ζητήματα είναι η πλευρά της τουριστικής προσφοράς και τα πολλαπλασιαστικά οφέλη από την ανάπτυξη του τουρισμού γκολφ. Όπως η ζήτηση, έτσι και η προσφορά επηρεάζεται από παράγοντες που δρουν μακροπρόθεσμα και βραχυπρόθεσμα – διαθεσιμότητα φυσικών, οικονομικών, ανθρωπογενών και πολιτισμικών πόρων, ύπαρξη εναλλακτικών, περισσότερο προσοδοφόρων, οικονομικών δραστηριοτήτων, προσδοκίες των επενδυτών για τη μελλοντική τουριστική ζήτηση. Βέβαια, η μέχρι τώρα εμπειρία έχει δείξει ότι το όραμα του γρήγορου, βραχυπρόθεσμου κέρδους έχει δράσει καταλυτικά στη διαμόρφωση επαρκούς τουριστικής προσφοράς σε πολλούς προορισμούς. Το ερώτημα, φυσικά, είναι, με τι κόστος έχει διαμορφωθεί αυτή η προσφορά, ποια είναι η ποιότητα της και πόσο βιώσιμη είναι.

Η τουριστική προσφορά, άπαξ και διαμορφωθεί, δεν αλλάζει εύκολα χωρίς σημαντικό κόστος σε χρήμα, χρόνο, προσπάθεια και απώλεια άλλων οικονομικών ευκαιριών που αναδύονται εν τω μεταξύ. Σε αντίθεση με τη ζήτηση, η τουριστική προσφορά είναι ‘αδρανής’ και μεταβάλλεται δύσκολα. Ένα ξενοδοχείο 1000 ατόμων δεν μπορεί να αυξηθεί (αυτόματα) να καλύψει ζήτηση 1500 ατόμων, ούτε να μειωθεί

αν η ζήτηση πέσει ή να γκρεμισθεί αν δεν υπάρχει καθόλου ζήτηση. Ένα γήπεδο γκολφ δεν μετατρέπεται άμεσα και εύκολα σε άλλη χρήση αν έχει υποβαθμισθεί και αλλοιωθεί η ποιότητα του εδάφους, η κατάσταση των υδατικών πόρων και αν έχει μεταβληθεί η κοινωνικο-οικονομική δομή της ευρύτερης περιοχής. Τουριστικοί προορισμοί που ‘άνθισαν’ τις δεκαετίες του ’70 και του ’80 (π.χ. στην Ισπανία και τις Βαλεαρίδες νήσους), σωρεύοντας γιγαντιαίες ξενοδοχειακές μονάδες και καταστρέφοντας τις ανεπανάληπτες ακτές τους, βίωσαν κατακόρυφη μείωση της ποιότητας του τουριστικού προϊόντος του. Και τώρα έρχεται ... το γκολφ ως σανίδα σωτηρίας Για πόσο όμως;

Τα *πολλαπλασιαστικά οφέλη* που αποφέρει μια δραστηριότητα στην τοπική και εθνική οικονομία και κοινωνία εξαρτώνται από τις σχέσεις εισροών-εκροών που έχει με άλλες δραστηριότητες και περιοχές. Στην περίπτωση γηπέδων και τουρισμού γκολφ αυτές περιλαμβάνουν την προμήθεια μηχανημάτων, αγροχημικών, ανταλλακτικών (μηχανικού εξοπλισμού του γηπέδου και των τυχόν εγκαταστάσεων ανακύκλωσης ή αφαλάτωσης νερού), ειδών διατροφής και ένδυσης, εξειδικευμένου προσωπικού, υπηρεσιών, κ.λ.π. Επειδή τα περισσότερα από αυτά δεν παράγονται ή δεν παρέχονται τοπικά, είναι βέβαιο ότι εισάγονται με αποτέλεσμα ένα σημαντικό μέρος των εσόδων του τουρισμού να ‘εξάγεται’ ξανά για την αγορά τους (άλλο γνώρισμα των τουριστικών επενδύσεων το οποίο είναι κρισιμότερο όσο μεγαλύτερο είναι το επενδυτικό ρίσκο). Ας σημειωθεί επίσης ότι ο τουρισμός γκολφ, επί του παρόντος τουλάχιστον, είναι ‘κλειστή’ μορφή τουρισμού υψηλών εισοδημάτων (enclave tourism) όπου ο τουρίστας πληρώνει το πακέτο στον τόπο προέλευσης και ελέγχεται ασφυκτικά όσον αφορά τις κινήσεις και δραστηριότητες του εκτός του τουριστικού συμπλέγματος όπου εγκλωβίζεται (τα έχουν πει και ‘γκέττο πολυτελείας’ στη χώρα μας). Οι πιθανότητες να ‘καταναλώσει’ στην ευρύτερη περιφέρεια είναι αυτονόητα πολύ μικρές.

Στην Ελλάδα ο τουρισμός δεν είναι καθετοποιημένος ικανοποιητικά – για λόγους που ο χώρος αυτού του κειμένου δεν επιτρέπει να αναλυθούν αλλά που έχουν αναλυθεί και τεκμηριωθεί από μελέτες όπως αυτές του ΚΕΠΕ¹⁹. Αρκετά μεγάλα συγκροτήματα δεν αγοράζουν ούτε είδη διατροφής από την τοπική αγορά. Οι προβλέψεις του συνολικού αριθμού θέσεων εργασίας που παρέχονται από προαναγγελλόμενες τουριστικές μονάδες δεν αναφέρουν τι θέσεις είναι αυτές και ποιοι θα τις καταλάβουν. Το απαιτούμενο εργατικό δυναμικό μπορεί να μην διατίθεται τοπικά (δεν υπάρχει, δεν δέχεται το είδος της προσφερόμενης απασχόλησης, δεν είναι εξειδικευμένο). Ο σημαντικός αριθμός μεταναστών (που πιθανά να δέχονται ευκολότερα χαμηλοπληρωμένες και χειρωνακτικές δουλειές) λύνει μερικώς το πρόβλημα για τους επιχειρηματίες αλλά παραμένει το ερώτημα τι δουλειές παρέχονται στους γηγενείς. Να προστεθεί επίσης ότι αν οι ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων δεν είναι ντόπιοι, τα έσοδα ‘διαρρέουν’ προς άλλες περιοχές της χώρας ή του εξωτερικού αντί να επενδύονται στην τοπική οικονομία

Γι’ αυτούς και πολλούς άλλους λόγους, η βιωσιμότητα και οι *πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις* των γηπέδων γκολφ στην οικονομική ανάπτυξη ενός προορισμού και της χώρας γενικότερα είναι αμφίβολα εφόσον η λειτουργία και αποδοτικότητα τους (και των σχετικών τουριστικών εγκαταστάσεων) εξαρτώνται από εξωτερικούς και μεταβαλλόμενους παράγοντες (π.χ. τιμές εισαγόμενων αγροχημικών, μετανάστευση,

¹⁹ Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών

δημογραφική κίνηση, ιδιοκτησιακό καθεστώς). Γενικότερα, πολλαπλασιαστικά οφέλη δεν προκύπτουν υπό συνθήκες αβεβαιότητας και ασθενούς, μη καθετοποιημένης, μη αυτάρκους, και εξαρτημένης από κρίσιμους πόρους οικονομίας.

Οι οικονομικές διαστάσεις της αλλοίωσης των πόρων και του περιβάλλοντος έχουν ήδη συζητηθεί στην προηγούμενη ενότητα. Αναφέρεται μόνο το ζήτημα της κοστολόγησης του πολυτιμότερου, όχι μόνο για το γκολφ, πόρου, του νερού. Η χαμηλή τιμή του δεν επιτρέπει την ορθολογική χρήση του εις βάρος όλων των χρηστών του τελικά.

Ο ανταγωνισμός για πόρους (γη, νερό, εργατικό δυναμικό) επηρεάζει τις τιμές τους (αύξηση) με αρνητικές επιπτώσεις σε οικονομικά ασθενέστερους οικονομικούς κλάδους και κοινωνικές τάξεις που μπορεί να οδηγηθούν σε μετανάστευση (και να αντικατασταθούν από ξένους ιδιοκτήτες και χρήστες. Όμως, όταν πλήττεται ένας τοπικός κλάδος, όπως η γεωργία, επηρεάζονται αρνητικά οι δραστηριότητες που συνδέονται με αυτόν ή και με άλλους σχετικούς κλάδους (π.χ. μεταποίηση, εμπόριο, μεταφορές, κ.λ.π.). Έτσι τελικά επηρεάζονται η συνολική απασχόληση και το εισόδημα της τοπικής και περιφερειακής οικονομίας.

Οι κοινωνικές και πολιτισμικές διαστάσεις του τουρισμού γκολφ

Οι περισσότερο αθέατες, και ίσως σοβαρότερες, επιπτώσεις του γκολφ – όπως και άλλων ‘εισαγόμενων’ δραστηριοτήτων – είναι οι κοινωνικές και πολιτιστικές αλλοιώσεις που επιφέρουν στις περιοχές υποδοχής (και όχι μόνο). Μεταξύ αυτών, η τουριστική μονοκαλλιέργεια, η συνεχιζόμενη εγκατάλειψη τοπικών δραστηριοτήτων και η εξασθένηση έως και αφανισμός των κοινωνικών δικτύων που αυτές δημιουργούν και συντηρούν. Η μονοκαλλιέργεια ‘τουρισμός-γκολφ’ απλοποιεί την τοπική, και όχι μόνο, οικονομία (μείωση της ποικιλίας και διαφοροποίησης δεξιοτήτων, γνώσεων, εργατικού δυναμικού), μειώνοντας έτσι την ικανότητα και ευελιξία προσαρμογής της σε μεταβαλλόμενες και απρόβλεπτες μελλοντικές καταστάσεις. Μέσα από διαδικασίες μετανάστευσης, επαγγελματικής μεταβολής, πώλησης ή παραχώρησης δικαιωμάτων εκμετάλλευσης ιστορικών και αρχαιολογικών περιοχών σε ιδιώτες ξένους για αναπτύξεις ασύμβατες με τον ιστορικό και παραδοσιακό τους χαρακτήρα, κ.λ.π., αλλάζει σταδιακά η κοινωνική δομή και επέρχεται πολιτιστική αλλοίωση (εμπορευματοποίηση ή αφανισμός ηθών, εθίμων, τρόπων ζωής,) με ότι συνέπειες μπορεί να έχει αυτό για την αυτάρκεια και τη διατήρηση του κοινωνικού και πολιτιστικού κεφαλαίου της περιοχής υποδοχής και της ευρύτερης περιφέρειας της. Η εγκατάλειψη παραδοσιακών δραστηριοτήτων και η διάλυση των τοπικών κοινωνικών δικτύων, εξαφανίζει ότι έχει απομείνει από την παραδοσιακή γνώση που θεωρείται τόσο αναγκαία από σύγχρονες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό της αειφόρου ανάπτυξης (!). Η τριτοκομικοποίηση που συνεπάγεται η πολιτιστική εξαθλίωση και η υιοθέτηση παγκοσμιοποιημένων τρόπων ζωής βάζει τις τοπικές κοινωνίες σε κανάλια εξάρτησης από τα οποία δύσκολα βγαίνουν μετά.

Συγκρούεται έτσι η σταδιακά εξαπλούμενη *παγκοσμιοποίηση* (ισοπέδωση τρόπων και τόπων ζωής) με την *τοπικότητα* και *ιδιαιτερότητα* που εδώ και καιρό διεθνείς και εθνικοί οργανισμοί και οργανώσεις προωθούν με ποικίλες πολιτικές ως μέσο ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού οι οποίες βοηθούν τους τόπους υποδοχής να διαφοροποιήσουν το προϊόν τους. Το ερώτημα απλά είναι: «θέλουμε να

προσελκύσουμε τουρίστες να έλθουν να παίξουν γκολφ – κάτι που μπορούν να το κάνουν σε πολλά άλλα μέρη – ή για να δουν, να θαυμάσουν, και ίσως επιφανειακά να βιώσουν, τη φυσική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα του τόπου μας;». Ίσως, το γκολφ θα μπορούσε να προωθηθεί ως ‘τονωτικό’ του τουριστικού προϊόντος περιοχών με φτωχό φυσικό και πολιτισμικό κεφάλαιο (με εξασφαλισμένη, φυσικά, επάρκεια βασικών πόρων). Γιατί όμως περιοχές που διαθέτουν τα δικά τους φυσικά και πολιτισμικά ‘τονωτικά’ να πουλήσουν ένα παγκοσμιοποιημένο, τυποποιημένο τουριστικό προϊόν (με γήπεδα γκολφ!) αντί να προβάλουν την ασύγκριτη μοναδικότητά τους;

Ζητήματα ανάπτυξης και σχεδιασμού

Οι τοπικές και οι υπερ-τοπικές αποφάσεις για τη δημιουργία τουριστικών εγκαταστάσεων πρέπει να αποβλέπουν στην αποδοτική χρησιμοποίηση των διαθέσιμων πόρων της αντίστοιχης περιοχής, στην ελαχιστοποίηση του κόστους ευκαιρίας της χρήσης τους (εναλλακτικές χρήσεις στις οποίες θα μπορούσε να αποδώσουν περισσότερο) και στην αποφυγή αρνητικών βραχυχρόνιων και μακροχρόνιων επιπτώσεων σ’ αυτούς. Η δημιουργία και η λειτουργία τουριστικών εγκαταστάσεων και γηπέδων γκολφ απαιτούν φυσικούς και ανθρωπογενείς, τοπικούς και υπερτοπικούς πόρους που ‘εκτρέπονται’ από άλλες δραστηριότητες και περιοχές (π.χ. γεωργία, κτηνοτροφία, πολιτισμικές δραστηριότητες) δεδομένου ότι είναι πεπερασμένοι (ή και φθίνοντες) και όχι άπειροι και πάντα διαθέσιμοι – για ορισμένο χρονικό διάστημα τουλάχιστον. Σημαντικά χρηματικά ποσά που διατίθενται από ιδιώτες επενδυτές (τοπικούς και μη) και το κράτος (με διάφορους αναπτυξιακούς νόμους) ‘εκτρέπονται’ από την ενίσχυση άλλων δραστηριοτήτων (κόστος ευκαιρίας) που πρέπει να αναπτυχθούν εξίσου σωστά για να προσφερθεί ένα ολοκληρωμένο, διαφοροποιημένο και ανθεκτικό σε χρήση και ανταγωνισμό τουριστικό προϊόν όπως η προστασία και αξιοποίηση αρχαιολογικών χώρων, η διαχείριση προστατευόμενων περιοχών, η ανάπτυξη βιολογικής γεωργίας, η συστηματική ανάπτυξη οικοτουρισμού και πολιτισμικού τουρισμού κ.ά.

Επιπλέον, ορισμένοι πόροι – π.χ. γεωργική γη υψηλής παραγωγικότητας ή καταλληλότητας για ειδικές καλλιέργειες – δεσμεύονται μόνιμα και μη αντιστρεπτά. Άπαξ και τεθούν σε χρήση γκολφ δεν είναι δυνατόν αργότερα, όταν παύσει η αρχική δραστηριότητα, να χρησιμοποιηθούν άμεσα και με μικρό κόστος για άλλες δραστηριότητες διότι έχουν υποβαθμισθεί. Ας προστεθεί εδώ ότι σε χώρες με περιορισμένη έκταση, όπως η Ελλάδα, τα περιθώρια ανάπτυξης συγκρουόμενων δραστηριοτήτων δεν είναι μεγάλα και το οικονομικό και περιβαλλοντικό κόστος είναι δυσανάλογα μεγάλο και το επωμίζονται οι τωρινές γενιές.

Ο μεγαλύτερος χαμένος, όμως, είναι η γεωργία η οποία στην Ελλάδα είναι η πιο υδροβόρα δραστηριότητα αλλά με σημαντική συμβολή ακόμα στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν και επιδοτούμενη από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ήδη ο πόρος ‘έδαφος’ περιορίζεται δραματικά κάθε χρόνο και, επιπλέον, το νερό που εκτρέπεται για τη λειτουργία και συντήρηση ενός γηπέδου γκολφ αφαιρείται από γεωργικές χρήσεις στην ίδια ή σε άλλες περιοχές (δεδομένου ότι οι υδατικοί πόροι δεν ακολουθούν διοικητικά όρια και καταλαμβάνουν μεγάλες εκτάσεις). Υποθέτοντας καλλιέργειες που απαιτούν 8-10 κ.μ. νερού ανά στρέμμα, το νερό που απαιτεί ένα τυπικό γήπεδο επαρκεί για άρδευση 150-250 στρεμμάτων καλλιεργήσιμης γης. Συγχρόνως, η

γεωργία *επιδοτείται* για να βελτιώνει την ποιότητα της με ταυτόχρονη μείωση κατανάλωσης νερού και χημικών και να αυξάνει την παραγωγικότητα της. Πως όμως θα συμβεί αυτό αν στερείται τον βασικότερο περιορισμένο ήδη πόρο, το νερό; Είναι μάλλον αυτονόητο τι θα συμβεί αν αυξηθεί ο αριθμός των γηπέδων – ιδιαίτερα σε περιοχές με προβλήματα επάρκειας νερού²⁰.

Το ρίσκο επενδύσεων υπερπολυτελών θερέτρων και γηπέδων γκολφ είναι πολύ μεγάλο – ιδιαίτερα σε σχετικά μικρές, ευαίσθητες και απομονωμένες γεωγραφικές ενότητες (όπως τα νησιά άσχετα από μέγεθος) στην Ελλάδα τουλάχιστον – λόγω μεταβλητότητας, αβεβαιότητας και εποχικότητας της τουριστικής ζήτησης, ‘αδράνειας’ της δημιουργούμενης προσφοράς, ανταγωνισμού από άλλους προορισμούς, απρόβλεπτων καιρικών συνθηκών, έλλειψης χωροταξικού σχεδιασμού και του μοντέλου άναρχης ανάπτυξης (όχι μόνο τουριστικής), μη καθετοποίησης του κλάδου του τουρισμού και της υποβάθμισης του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος που αποτελεί το μεγάλο πλαίσιο μέσα στο οποίο συγκροτείται το τουριστικό προϊόν. Οι άλλες δραστηριότητες που αναπτύσσονται εξαιτίας της βασικής επένδυσης σε τουρισμό γκολφ ‘παρασύρονται’ από τη δυναμική και το ρίσκο της. Σε περίπτωση που δεν αποβεί επικερδής (δεν προσελκύσει τόσους πελάτες όσους προβλέφθηκαν), όλες οι παράγωγες δραστηριότητες υφίστανται αρνητικές επιπτώσεις. Εν τω μεταξύ, όμως, έχουν χρησιμοποιηθεί, και ίσως αλλοιωθεί μόνιμα, οι φυσικοί και κοινωνικο-οικονομικοί πόροι της περιοχής στερώντας έτσι τη δυνατότητα εναλλακτικών δραστηριοτήτων που θα αντικαταστήσουν τις παλιές.

Η μονοδιάστατη προσέγγιση στην τουριστική ανάπτυξη με την έμφαση στην ενίσχυση του τουρισμού γκολφ αποκλείει ή αφαιρεί πόρους για τη στήριξη και ενθάρρυνση άλλων μορφών τουρισμού για τις οποίες η χώρα είναι περισσότερο κατάλληλη και για τις οποίες υπάρχει σημαντική ζήτηση από τα αντίστοιχα τμήματα της τουριστικής αγοράς, όπως ο θαλάσσιος, ο ορεινός, ο φυσιολατρικός, ο γεωτουρισμός, ο αγροτουρισμός και κυρίως ο πολιτισμικός και ιστορικός τουρισμός. Η εγκατάλειψη των πολυπληθών, πολύτιμων, μοναδικών και αναντικατάστατων αρχαιολογικών χώρων όπως και των προστατευόμενων, και όχι μόνο φυσικών, περιοχών της χώρας είναι μια θλιβερή μαρτυρία αυτής της μονοδιάστατης προσέγγισης.

Αλλά η μεγαλύτερη και θλιβρότερη ίσως μαρτυρία είναι η εγκατάλειψη της υπαίθρου και του οικιστικού της αποθέματος που χωρίς καθοδήγηση και ανάπτυξη των εγγενών δυνατοτήτων της πέφτει θύμα στις προκλήσεις της όποιας μορφής τουριστικής ανάπτυξης που προσφέρει άμεσο κέρδος, δυστυχώς όμως όχι για να το επενδύσει στην υπαίθρο αλλά στις αστικές περιοχές Διότι απουσιάζει ο σχεδιασμός και η συνετή και σώφρων διαχείριση των τοπικών πόρων. Εξασθενούν έτσι οι προσπάθειες για την ανάδειξη ενός πολυδιάστατου και ανθεκτικού στο χρόνο τουριστικού προϊόντος χάριν της αναπτυξιακής μονοκαλλιέργειας ενός μονοδιάστατου προϊόντος με αμφίβολα πολλαπλασιαστικά και άλλα οφέλη, σοβαρές περιβαλλοντικές και κοινωνικο-οικονομικές επιπτώσεις και αβέβαιες μελλοντικές προοπτικές. Σκέψεις και προτάσεις για αλλαγή πορείας συζητούνται στην επόμενη ενότητα.

²⁰ Να προστεθεί και το ενδεχόμενο οι γκόλφερ να καταναλώνουν εισαγόμενα οπωροκηπευτικά λόγω ανεπαρκούς εγχώριας παραγωγής ελλείψει νερού;

Διαπιστώνεται έτσι η αντίφαση μεταξύ διακηρύξεων περί αειφόρου ανάπτυξης, αειφόρου τουρισμού και διαφοροποίησης του προϊόντος της χώρας και προώθησης προτύπων και μορφών ανάπτυξης και τουρισμού που δεν συνάδουν μ' αυτές, όπως η προώθηση του τουρισμού γκολφ!

Θεσμικά ζητήματα

Η όλη συζήτηση για τον τουρισμό γκολφ παρακάμπτει επίσης και αγνοεί πλήρως τα πολύ σημαντικά θεσμικά ζητήματα στα οποία γίνεται επιλεκτική αναφορά εδώ. Ας σημειωθεί ότι μεταξύ 1999 και 2004 συζητήθηκαν στην Ευρωβουλή 31 επίσημες ερωτήσεις που αφορούσαν το γκολφ. Η περιβαλλοντική νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης θέτει συγκεκριμένες απαιτήσεις για επεμβάσεις και ενέργειες στο χώρο. Πρώτον, η Οδηγία για Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Council Directive 85/337/EEC as amended by the 97/11/EC) απαιτεί τη σύνταξη Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων πριν τη λήψη των όποιων αναπτυξιακών αποφάσεων και απαιτεί, αφενός την ενεργή συμμετοχή του (ενημερωμένου και ενήμερου) κοινού και, αφετέρου, την ανάλυση και εκτίμηση εναλλακτικών λύσεων. Οι απαιτήσεις αυτές είναι αμφίβολο αν τηρούνται και εφαρμόζονται σωστά εφόσον πριν ακόμα διαπιστωθούν οι επιπτώσεις της ανάπτυξης τουρισμού γκολφ διακηρύσσεται και ενθαρρύνεται η κατασκευή τους και μάλιστα σε ευπαθείς περιοχές της χώρας με σημαντικά προβλήματα ερημοποίησης, επάρκειας υδατικών πόρων, κ.λ.π. όπως η Ανατολική και Νότια Κρήτη, η Λακωνία, κ.ά. Η συμμετοχή του κοινού ιδιαίτερα παρακάμπτεται εύκολα όταν ακριβώς αυτό το κοινό θα υποστεί τις συνέπειες των επενδυτικών αποφάσεων και θα στερηθεί τις δυνατότητες για εναλλακτικές επιλογές περισσότερο συμφέρουσες και δίκαιες.

Επίσης, για μεγάλα σχέδια και έργα, ισχύει και η Οδηγία περί Στρατηγικής Εκτίμησης Επιπτώσεων (Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2001 – Strategic Environmental Assessment (SEA); on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment) η οποία παρά τις ελλείψεις της προσφέρει ένα πλαίσιο για μακροχρόνια εκτίμηση των επιπτώσεων σχεδίων και προγραμμάτων ανάπτυξης στο περιβάλλον. Περιέχει όπως και η προηγούμενη Οδηγία της απαίτηση για ενημέρωση και συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων.

Σημαντικές είναι και η Οδηγία για την ελευθερία πρόσβασης στην πληροφορία για το περιβάλλον (Council Directive 90/313/EEC) η οποία θα λάβει υπόψη της επίσης τη Διεθνή Σύμβαση του Aarhus του 1998 για πρόσβαση σε πληροφορία, δημόσια συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων και πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε θέματα περιβάλλοντος καθώς και η πρόταση για Οδηγία περί περιβαλλοντικής ευθύνης σχετικά με την εμπόδιση και αποκατάσταση περιβαλλοντικής βλάβης.

Παρόλο που ακόμα δεν έχει διαμορφωθεί ακόμα πλήρης Οδηγία για την προστασία των Εδαφικών Πόρων, η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει ήδη αναλάβει δραστηριότητα προς αυτή την κατεύθυνση η οποία είναι ιδιαίτερα σημαντική για αρκετές περιοχές της χώρας που πάσχουν από υποβάθμιση εδαφών και ερημοποίηση (βλ. άρθρο Κ. Κοσμά στην εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ (13-02-2005, Κωδικός άρθρου: Β14390Η041). Η Επικοινωνία «Προς μια θεματική στρατηγική για την προστασία του εδάφους»

(Communication COM (2002) 179, "Towards a Thematic Strategy for Soil Protection") είναι η βάση για την περαιτέρω ετοιμασία της αντίστοιχης Οδηγίας.

Τέλος, η Ελλάδα μετέγραψε τον Δεκέμβριο του 2003 την Οδηγία Πλαίσιο για το Νερό του 2000 την οποία και καλείται να εφαρμόσει τα επόμενα χρόνια. Οι ενδιαφέρουσες απαιτήσεις της είναι: (α) η εκπόνηση Σχεδίων Διαχείρισης Υδατικών Πόρων ανά λεκάνη απορροής (ή/και υδατικό διαμέρισμα) και ο ορθολογικός σχεδιασμός της χρήσης των υδατικών πόρων από όλες τις οικονομικές δραστηριότητες στη λεκάνη απορροής ώστε να εξασφαλίζεται η αειφόρος χρήση τους που φυσικά είναι το *εξ'ων ουκ άνευ* της ανάπτυξης, (β) η κοστολόγηση του νερού και η πλήρης ανάκτηση του κόστους ώστε το κόστος να αντανakλά την πραγματική αξία του νερού – οικονομική και οικολογική (που ουσιαστικά είναι πάλι οικονομική). Επιδιώκεται με την Οδηγία αυτή να επιτευχθεί πλήρης σύζευξη της αναπτυξιακής διαδικασίας μιας περιφέρειας με τον βασικότερο πόρο της, το νερό, που εγγυάται την αειφορία και αξιοβίωτη ανάπτυξη της.

Η Ελλάδα, σε αντίθεση με άλλες χώρες όπως η Ισπανία και η Ιταλία, δεν έχει παραδοσιακά συστήματα σχεδιασμού στη βάση λεκανών απορροής και είναι μεγάλο, πλην ζωτικό και αναγκαίο, το εγχείρημα για τη συμμόρφωση με την οδηγία για το Νερό. Εγείρεται έτσι το ερώτημα: πως λαμβάνονται αποφάσεις για μεγα-αναπτύξεις – τουριστικές κυρίως – χωρίς να έχουν εκπονηθεί ακόμα τα σχέδια χρήσης του νερού από όλες τις χρήσεις στη βάση συνολικών σχεδίων μελλοντικής ανάπτυξης; Ιδιαίτερα σε περιοχές φτωχές σε νερό; Ή πάμε να προλάβουμε το σχέδιο πριν επιβληθούν περιορισμοί που δεν διευκολύνουν τις μεγα-αναπτύξεις; ... Διότι ακόμα κι αν πρυτανεύσει η μονοδιάστατη επιλογή της εξειδίκευσης στον τουρισμό, πάλι το ζήτημα είναι αν ένας από τους κύριους πόρους που στηρίζει αυτή την ανάπτυξη επαρκεί, σε οικονομικούς όρους, τώρα και στο αβέβαιο μέλλον.

Ας σημειωθεί ότι η Ισπανία έχει επανειλημμένα υποβάλλει το Εθνικό Υδρολογικό Σχέδιο της στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για έγκριση το οποίο απορρίπτεται κυρίως διότι παραβιάζει την Οδηγία για το Νερό. Το Σχέδιο αυτό προβλέπει την εκτροπή του ποταμού Ebro από τον βορρά στο νότο, που πάσχει από έλλειψη υδατικών πόρων, ξηρασία και ερημοποίηση, για την κάλυψη των αναγκών της επιδοτούμενης γεωργίας (θερμοκήπια, οπωροφόρα, κ.λ.π.) και ... των 270 γηπέδων γκολφ.

Πλήθος άλλες Οδηγίες και Κανονισμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα μπορούσαν να αναφερθούν που αφορούν άμεσα και θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στη λήψη αναπτυξιακών αποφάσεων. Όμως η εικόνα που παρουσιάζει η χώρα είναι ότι ευγενικά τους αγνοεί και τους καταστρατηγεί εις βάρος των ίδιων των πολύτιμων και αναντικατάστατων πόρων της. Μεταξύ αυτών σημαντική είναι η Οδηγία για τους Οικοτόπους και το βασικό της εργαλείο, το Δίκτυο Φύση 2000 (Natura 2000), και η σύμβαση για την προστασία των Ευρωπαϊκών Τοπίων (European landscape Convention).

Άλλα θεσμικά ζητήματα τα οποία μένουν ασαφή και αδιευκρίνιστα, πλην όμως είναι καίριας σημασίας για την ορθολογική διαχείριση των πόρων, είναι τα δικαιώματα στους πόρους – όχι μόνο τα δικαιώματα ιδιοκτησίας ή/και χρήσης της γης αλλά και τα αντίστοιχα για το νερό, το έδαφος, τη βιοποικιλότητα, κ.λ.π. Παρόλες τις υποδείξεις των οικονομολόγων περιβάλλοντος και πόρων για την αναγκαιότητα τους,

τα ζητήματα αυτά δυστυχώς παραμένουν άλυτα σε διεθνές επίπεδο και παρεμποδίζουν την αλλαγή πορείας προς περισσότερο βιώσιμα μονοπάτια ανάπτυξης.

Παράλληλα, στην Ελλάδα εξουσίες λήψης αποφάσεων σε κρίσιμα θέματα διαχείρισης πόρων, χώρου και περιβάλλοντος έχουν περιέλθει στην τοπική αυτοδιοίκηση που όμως δεν έχει την κατάλληλη στελέχωση από ειδικούς στα αντίστοιχα θέματα, του εμπλεκόμενου κοινού δεν έχει επαρκή ενημέρωση και δεν υπάρχει ουσιαστικός συντονισμός των τοπικών δράσεων σε χωροταξικό επίπεδο. Το αποτέλεσμα είναι σωρεία ακατάλληλων και μη-οικονομικών αποφάσεων που εντείνουν τις ήδη καταστροφικές για την οικονομία συγκρουόμενες και ασυντόνιστες χρήσεις των έργων και ανθρώπινων πόρων.

Παρουσιάζεται, έτσι, η Ελλάδα να προχωρά σε αναπτυξιακές αποφάσεις, όπως την προώθηση του τουρισμού γκολφ, ερήμην των υποχρεώσεων της να συμμορφωθεί με σημαντική νομοθεσία και Οδηγίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και με εγχώρια νομοθεσία όπως είναι ο Νόμος για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και το Χωροταξικό Σχεδιασμό, ρυθμίσεις που προσφέρουν το πλαίσιο για εκμετάλλευση των ουσιαστικών αναπτυξιακών δυνατοτήτων της. Με τι αναπτυξιακά σχέδια που συνάδουν με την πολυσυζητημένη αιφόρο ανάπτυξη, τι μελέτες, τι μελλοντικές προβλέψεις, τι συγκρίσεις με εναλλακτικές, τι επιστημονική τεκμηρίωση, λαμβάνονται άραγε τέτοιες σημαντικές αποφάσεις και τι επίγνωση έχει το κοινό για το πραγματικό μέλλον στο οποίο ετερο-οδηγείται;

Αυτό που αποκαλύπτεται, τελικά, είναι κυρίως ένα έλλειμμα αντίληψης και θέλησης ότι για να ενισχύσει η χώρα τη θέση της στο σύγχρονο περιβάλλον ισχυρού και ανήλεου ανταγωνισμού πρέπει να απορρίψει το τωρινό στρεβλό μοντέλο ανάπτυξης και τουριστικής ανάπτυξης, να υιοθετήσει ένα εναλλακτικό βιώσιμο μοντέλο και να το εφαρμόσει με σωστό σχεδιασμό στηριζόμενη σε πλήρη ενημέρωση και δημόσια συμμετοχή και όχι να εξαρτάται από ευκαιριακές συγκυρίες των διεθνών εξελίξεων. Σ' αυτό το θέμα στρέφεται η συζήτηση τώρα.

Ένα βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης

Το μυστικό της επιβίωσης των ζωντανών οργανισμών και των πολιτισμών είναι και θα παραμείνει η ποικιλία και η διαφοροποίηση για να αντέχουν σε εξωτερικές μεταβολές και αρνητικές συγκυρίες και η όσο το δυνατό μικρότερη εξάρτηση της ανάπτυξης τους από εξωτερικά στηρίγματα. Οι σύγχρονες κατευθύνσεις που υποδεικνύονται για βιώσιμη τοπική και εθνική ανάπτυξη τονίζουν την ποικιλία και διαφοροποίηση των αναπτυξιακών επιλογών, την **πολυλειτουργική** και **συμπληρωματική** χρήση των πόρων και την αποφυγή μονοκαλλιεργειών κάθε είδους (...) που προσφέρουν ευελιξία και προσαρμοστικότητα για την αντιμετώπιση της αβεβαιότητας του μέλλοντος και πιθανών «κρίσεων». Οι πόροι πρέπει να χρησιμοποιούνται ισόρροπα και να μην εξαντλούνται σε άσκοπες και δαπανηρές χρήσεις για να ανανεώνονται όπως και δεν πρέπει να προκαλούνται επιπτώσεις σε άλλες περιοχές για να μην δέχεται η περιοχή – αργά ή γρήγορα – τις παρενέργειες τους με διάφορες μορφές (ανταγωνισμός, καταστροφή πόρων,...). Αυτό παραπέμπει άμεσα στην ανάγκη (α) συντονισμένης και συνδυασμένης δράσης σε πολλούς τομείς πολιτικής ταυτόχρονα, (β) σχεδιασμού που θα διευκολύνει αυτό το συντονισμό και (γ) μορφών διαχείρισης που εξασφαλίζουν ισότητα και ισοδυναμία στη συμμετοχή

και ίση μεταχείριση όλων, όπως η *συν-διαχείριση* (συμμετοχή δημόσιου, ιδιωτικού και κοινωνικού τομέα στη λήψη αποφάσεων για τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη). Οι ανάγκες αυτές είναι μεγαλύτερες στην περίπτωση ευαίσθητων περιοχών και σε χώρες που δεν έχουν μεγάλες εκτάσεις για να 'απορροφήσουν' τις τυχόν αρνητικές επιπτώσεις μιας δραστηριότητας, όπως το γκολφ, σε μια περιοχή πριν επηρεάσουν χρήσεις και δραστηριότητες σε άλλες περιοχές.

Για μια πολυ-λειτουργική, λοιπόν, αξιοποίηση των τοπικών και εθνικών πόρων θα πρέπει να ενισχυθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού, παρμένες από τον ανεξάντλητο αριθμό τους, προσαρμοσμένες στις τοπικές ιδιαιτερότητες και δυνατότητες και λειτουργικά συνδεδεμένες τόσο μεταξύ τους όσο με δραστηριότητες που είτε συμβάλλουν άμεσα στον τουρισμό (όπως η αναψυχή, οι ηλεκτρονικές υπηρεσίες όπως το e-tourism) είτε έχουν άμεσους και έμμεσους δεσμούς μ' αυτόν – όπως η βιολογική γεωργία, οι παραδοσιακές τέχνες και βιοτεχνία, η αναπαλαίωση και διατήρηση οικιστικών συμπλεγμάτων, ο κατασκευαστικός τομέας (περιλαμβανομένων παραδοσιακών τεχνικών), κ.λ.π. Ας σημειωθεί ότι η χώρα έχει να επιδείξει ατομικές προσπάθειες προς τη σωστή κατεύθυνση που όμως σε ένα ευρύτερο πλαίσιο μη συντονισμού και υποστήριξης δεν μπορούν να βιώσουν επιτυχώς επί μακρόν.

Το αποτέλεσμα μιας τέτοιας προσέγγισης θα είναι, μεταξύ άλλων, η διαρκής δημιουργία ενός μεγάλου αριθμού θέσεων ποικίλων θέσεων εργασίας όλων των ειδικοτήτων, η αλληλοϋποστήριξη των δραστηριοτήτων, η εξοικονόμηση πόρων όλων των ειδών, η αναβάθμιση της ποιότητας του τουριστικού προϊόντος και, κατά συνέπεια, η αύξηση του εθνικού και περιφερειακού εισοδήματος, η αποδέσμευση και απεξάρτηση από σημαντικές έξωθεν βοήθειες και ανάγκης υιοθέτησης αλλότριων τρόπων ανάπτυξης.

Επίλογος – Το πρόβλημα του Ελληνικού τουρισμού δεν είναι η έλλειψη γηπέδων γκολφ

Η συνολική εικόνα που παρουσιάζει το Ελληνικό τουριστικό προϊόν είναι θλιβερή αν όχι πολύ ανησυχητική, ιδιαίτερα σ' εκείνες περιοχές της χώρας που δέχονται ισχυρές πιέσεις για 'αλλότρια' τουριστική ανάπτυξη. Δεν είμαστε πια στη δεκαετία του '60 και του '70 που ξεκίνησε η μεγάλη τουριστική ανάπτυξη της χώρας. Μετά από τόσα χρόνια πικρής εμπειρίας και εξάρτησης, τόσο Ελληνικής όσο και διεθνούς, της τουριστικής ανάπτυξης από εξωτερικούς παράγοντες, εκτενώς αναλυμένης και γνωστής σε όλους τους ειδικούς σε θέματα τουρισμού, δεν είναι καιρός να μάθουμε από τα λάθη του παρελθόντος;

Κλείνοντας αυτή τη συζήτηση που άρχισε για το γκολφ αλλά αναγκαστικά πέρασε κι από άλλα μονοπάτια, συνοψίζω (α) τα μεγάλα αιτήματα για τη αειφόρο ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα, τοποθετώντας έτσι το αίτημα για αύξηση του αριθμού των γηπέδων γκολφ σ' ένα άλλο πλαίσιο, (β) τους κινδύνους που απειλούν την επίτευξη του βιώσιμου μοντέλου (τουριστικής) ανάπτυξης και (γ) τις προϋποθέσεις κάτω από τις οποίες θα μπορούσε να υπάρξει ένα γήπεδο γκολφ (ας πούμε και κάτι θετικό!).

Τα μεγάλα αιτήματα για να μπει η τουριστική ανάπτυξη στη σωστή αειφόρο τροχιά στην Ελλάδα, εκμεταλλεζόμενη επικερδή τμήματα της τουριστικής αγοράς, που δεν σχετίζονται με το γκολφ, περιλαμβάνουν:

- Την καθετοποίηση της τουριστικής οικονομίας και τη λειτουργική της σύνδεση με την εθνική (κυρίως τουρισμός-γεωργία-πολιτισμός)
- Τον αναπροσανατολισμό της τουριστικής ανάπτυξης προς βιώσιμα πρότυπα προσαρμοσμένα στις ιδιαιτερότητες και κλίμακα της χώρας με
- Αξιοποίηση και προστασία της ασύγκριτης μοναδικότητας του εγγενούς φυσικού, πολιτισμικού και ανθρώπινου κεφαλαίου της (σωρεία 'πολιτισμών' που θα μπορούσαν να αναδειχθούν και να διαφοροποιήσουν το τουριστικό έστω προϊόν)
- Την εκμετάλλευση του οικιστικού αποθέματος της σε πόλεις και την ύπαιθρο
- Τον έλεγχο της άναρχης ανάπτυξης κάθε μορφής και το σχεδιασμό της με τη λειτουργική σύνδεση των διάφορων μορφών ανάπτυξης, ιδιαίτερα της αστικής με αυτήν της υπαίθρου
- Τη σωστή εφαρμογή της Ευρωπαϊκής και εθνικής περιβαλλοντικής και χωροταξικής νομοθεσίας και πολιτικής για την προστασία των κυριότερων πόρων στους οποίους βασίζεται το τουριστικό προϊόν της χώρας αλλά και των πολιτών
- Ανοικτές και ευρείας συμμετοχής διαδικασίες ενημέρωσης και πληροφόρησης του κοινού και λήψης αποφάσεων για την κατανομή των συλλογικών πόρων σε εναλλακτικές χρήσεις στη βάση ορθολογικών διαδικασιών, εναλλακτικών μελλοντικών προβλέψεων, κ.λ.π.

Οι κίνδυνοι που απειλούν την επίτευξη του βιώσιμου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης είναι πολλαπλοί μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουν οι ακόλουθοι:

- Έλλειψη σωστής και επαρκούς παιδείας, πληροφόρησης και ενημέρωσης σε θέματα προστασίας περιβάλλοντος, πολιτιστικής κληρονομιάς και ζητημάτων της υπαίθρου σ' όλα τα στρώματα και ηλικιακές ομάδες του πληθυσμού
- Μη επαρκής ή ανύπαρκτη δημοσιοποίηση των αρνητικών οικονομικών και περιβαλλοντικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Πόσοι Έλληνες τώρα ξέρουν τα προβλήματα που σχετίζονται με το γκολφ, τα προβλήματα των αντίστοιχων επιχειρήσεων, τις πραγματικές θέσεις εργασίας, την κατάσταση στη διεθνή τουριστική αγορά, κ.λ.π.;
- Αντίθετα, μονομερής και ελλιπής πληροφόρηση που τονίζει τις θετικές και αποσιωπεί τις όχι και τόσο θετικές όψεις των τουριστικών επενδύσεων. Π.χ. δημιουργία 3000 θέσεων εργασίας από μια mega-επένδυση αλλά δεν ξέρουμε τι είδους θέσεις, τι επιπέδου αμοιβής και εξειδίκευσης, και ποιος θα τις καταλάβει. Ή αναφέρονται μόνο τα έσοδα από μια τουριστική επένδυση χωρίς να αναφέρονται τα έξοδα, ποιος θα εισπράξει τα έσοδα, που θα πάνε οι κρατικές εισπράξεις (για να στηριχθεί καλύτερα η τουριστική ανάπτυξη;), κ.ά.
- Παράλληλη έντονη και εντεινόμενη προπαγάνδα που ευνοεί 'εισαγόμενες' μορφές τουρισμού και τρόπων ζωής – το πρόσφατο παράδειγμα του γκολφ είναι ενδεικτικό – καλλιεργώντας μιμητισμό και νοοτροπίες δεκτικές και ευνοϊκές σ' αυτά, όταν μετά από τόσα χρόνια ξέρουμε ότι αυτό ακριβώς μας έβλαψε
- Στρεβλή πληροφόρηση – από ΜΜΕ και άλλα κανάλια ευρείας επικοινωνίας – που ταυτίζει την προστασία του περιβάλλοντος με παρωχημένες και οπισθοδρομικές νοοτροπίες που 'εμποδίζουν' την ανάπτυξη της χώρας, ακριβώς την ώρα που η προστασία του περιβάλλοντος είναι απαίτηση των δυτικών επισκεπτών μας, αποτελεί ένδειξη προόδου και υψηλού βιοτικού επιπέδου και η χώρα μας είναι γνωστή για το υποβαθμισμένο και βεβαρημένο περιβάλλον της και, ως εκ τούτου, δεν θεωρείται τόσο 'αναπτυγμένη'

- Κατά συνέπεια, στρεβλή ταύτιση της ‘προόδου’ και της ‘ανάπτυξης’ με άμεση απόκτηση πλούτου, έστω και με ελλιπή προστασία περιβάλλοντος αντίθετα με τις πρακτικές των δυτικών χωρών και τις Ευρωπαϊκές και διεθνείς θεσμικές ρυθμίσεις (πολιτικές, συμβάσεις). Το μοντέλο αυτό ‘βιώνεται’ από τους ντόπιους, όπως παλιά η ταύτιση του τιμμένου με τον ‘πολιτισμό’ με τα γνωστά επακόλουθα του που κρατούν καλά μέχρι σήμερα
- Το κοινωνικό στίγμα των ‘οικολόγων’ που βάζει όλους όσους ενδιαφέρονται για προστασία περιβάλλοντος στο ίδιο σακί (!)
- Στρεβλή πληροφόρηση – από τις αντίστοιχες ενδιαφερόμενες ομάδες – του τύπου ‘το γκολφ δεν ρυπαίνει όπως η βιομηχανία ή η γεωργία’, ‘είναι λιγότερο αντιαισθητικό από ένα εργοστάσιο’, κ.λ.π. που υποτιμούν την ευφυΐα των πολιτών.
- Εγκατάλειψη της υπαίθρου η οποία απεγνωσμένα προσπαθεί να επιβιώσει μέσω ‘εμβασμάτων’ ποικίλης προέλευσης και που, μη έχοντας βιώσει εναλλακτικούς, υγιείς τρόπους ανάπτυξης, πέφτει άμεσα θύμα των όποιων αναπτυξιακών προσφορών
- Η έμφαση σε μεγάλα έργα υποδομών και η παράλληλη αδιαφορία για ουσιαστικές αναπτυξιακές δράσεις οικονομικής και κοινωνικής αναδιάρθρωσης
- Ελλιπής έως ανύπαρκτη ουσιαστική συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικό-διοικητικής οργάνωσης

Μέσα σ’ αυτή τη γενικότερη δυσμενή κατάσταση, ένα γήπεδο γκολφ θα μπορούσε να δημιουργηθεί στην Ελλάδα μόνο κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Συγκεκριμένα, αν:

- *Δεν είχαμε τίποτα άλλο να πουλήσουμε* στην τουριστική αγορά – ποιος όμως θα αμφισβητήσει το *ανεπανάληπτο, μη-αντιγράψιμο, μοναδικό, και μη ανανεώσιμο* προϊόν μας, τον φυσικό και πολιτισμικό πλούτο που ακόμα διαθέτουμε ανεκμετάλλευτο (και όχι εντελώς κατεστραμμένο);
- Αν το εγγενές τουριστικό προϊόν μας ήταν πολύ καλό και ο κίνδυνος να το θάψουμε κάτω από γήπεδα γκολφ και τουριστικές mega-αναπτύξεις δεν παραμόνευε απειλητικά
- Όλα λειτουργούσαν σωστά, υπεύθυνα, και υπό αναμφίβολες συνθήκες – ο κρατικός μηχανισμός, η εφαρμογή των κανόνων σωστής περιβαλλοντικής πρακτικής, η ενημέρωση του κοινού, η τουριστική αγορά – και το κύριο τουριστικό μας προϊόν υποστηριζόταν και προωθούνταν σωστά
- Είχαμε τη σωστή υποδομή (οργάνωση, εξοπλισμό, ελεγκτικές υπηρεσίες, συστήματα ελέγχου) για να προστατευτούμε από την επέλαση των χημικών ουσιών και άλλων αλλοιώσεων που επιφέρει η κατασκευή και λειτουργία ενός γηπέδου γκολφ²¹
- Αν η κοστολόγηση του νερού ήταν τέτοια ώστε να δράσει σα μέτρο ελέγχου της κατανάλωσης από όλες τις δραστηριότητες και κυρίως τις υδροβόρες²²
- Δεν το έκαναν και οι άλλοι. Αν δεν υπήρχαν 32,000 άλλα γήπεδα γκολφ και δεν κατασκευάζονταν πολλά στη Μεσογειακή γειτονιά μας – τότε όντως θα αυξάναμε την ανταγωνιστικότητα του προϊόντος μας, διαφοροποιώντας το με γκολφ παραβλέποντας ίσως και τις περιβαλλοντικές του συνέπειες

²¹ Ερώτηση: Άραγε, τι ξέρουμε για τη χρήση χημικών και την περιβαλλοντική επιβάρυνση περιοχών όπου υπάρχουν ήδη γήπεδα γκολφ;

²² Είμαστε σε χώρα όπου γράφτηκε σε εφημερίδα των Αθηνών το αμίμητο να μην πληρώνουν για το νερό σε πολλές περιοχές για να ενθαρρυνθεί η τουριστική ανάπτυξη!

- Αν δεν υπήρχαν άλλα τμήματα της τουριστικής αγοράς να εκμεταλλευτούμε που παραγνωρίζονται από την επέλαση του γκολφ
- Το περιβάλλον του διεθνούς τουρισμού ήταν υγιώς ανταγωνιστικό
- Η φύση δεν έπαιζε παιχνίδια με ακραία καιρικά φαινόμενα, παρατεταμένες ξηρασίες και αύξηση της θερμοκρασίας του πλανήτη
- Είχαμε αρκετό νερό να φτάσει και για τη γεωργία, τον πληθυσμό, τη βιομηχανία, κ.λ.π. και να μην ζουν υπό συνθήκες δελτίου νερού αρκετές περιοχές ιδιαίτερα τους μήνες που οι γκόλφερ και άλλοι τουρίστες μας επισκέπτονται
- Δεν θα υπήρχε κίνδυνος πολιτισμικής αλλοτρίωσης του τρόπου ζωής και της πραγματικής εικόνας που υποτίθεται ότι θέλει να προβάλλει η χώρα στην διεθνή τουριστική αγορά.

Εν κατακλείδι, επειδή δεν μας είναι γνωστό το θέμα, απαιτείται πρώτα ενδελεχής διερεύνηση του, πολύπλευρη ενημέρωση του κοινού και των εμπλεκόμενων επιχειρηματιών, περίοδος αναμονής για να σωρευτεί εμπειρία από τα υφιστάμενα γήπεδα γκολφ, και μετά αποφάσεις για περιβαλλοντικά σωστές και οικονομικά αποδοτικές αναπτυξιακές επιλογές που θα αντέξουν στο τεστ του χρόνου.

Ποιες είναι οι προοπτικές για το μέλλον; Μας περιμένουν δύσκολες αποφάσεις ενόψει των πιέσεων που θα ασκηθούν άμεσα και έμμεσα. Ας σημειωθούν (α) η έμμεση υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέσω των Διαρθρωτικών Ταμείων για δημιουργία υποδομής γκολφ (PGAs of Europe Annual Congress 2004, 8-11 December 2004, Costa Del Sol, Spain), (β) οι προθέσεις των Ευρωπαϊκών αρχών γκολφ να συνασπισθούν για να προσεγγίσουν ενιαία το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης με μια φωνή μια που το γκολφ έχει γίνει big business (μεταφέρω δικές τους δηλώσεις), (γ) η προώθηση του φιλο-περιβαλλοντικού γκολφ και της ιδέας του αειφόρου γηπέδου γκολφ (!), (δ) η προώθηση των αγώνων γκολφ όπως και αυτών του ποδοσφαίρου, καλαθοσφαίρισης, κ.λ.π. Οι συγκρούσεις θα λάβουν χώρα τόσο σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, λόγω των αντικρουόμενων απαιτήσεων της περιβαλλοντικής, περιφερειακής και αγροτικής πολιτικής, όσο και σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Η ύπαρξή τους είναι αναπόφευκτη αλλά η επίλυση τους μπορεί να έχει θετική έκβαση αν πρυτανεύει η Κενυάτικη σοφία: **«Το περιβάλλον δεν το κληρονομούμε από τους γονείς μας αλλά το δανειζόμαστε από τα παιδιά μας»**.

Σημείωση: Οι πηγές της πληροφορίας που χρησιμοποιήθηκαν για το παρόν κείμενο είναι διαθέσιμες στους ενδιαφερόμενους

Μάρτιος 2005